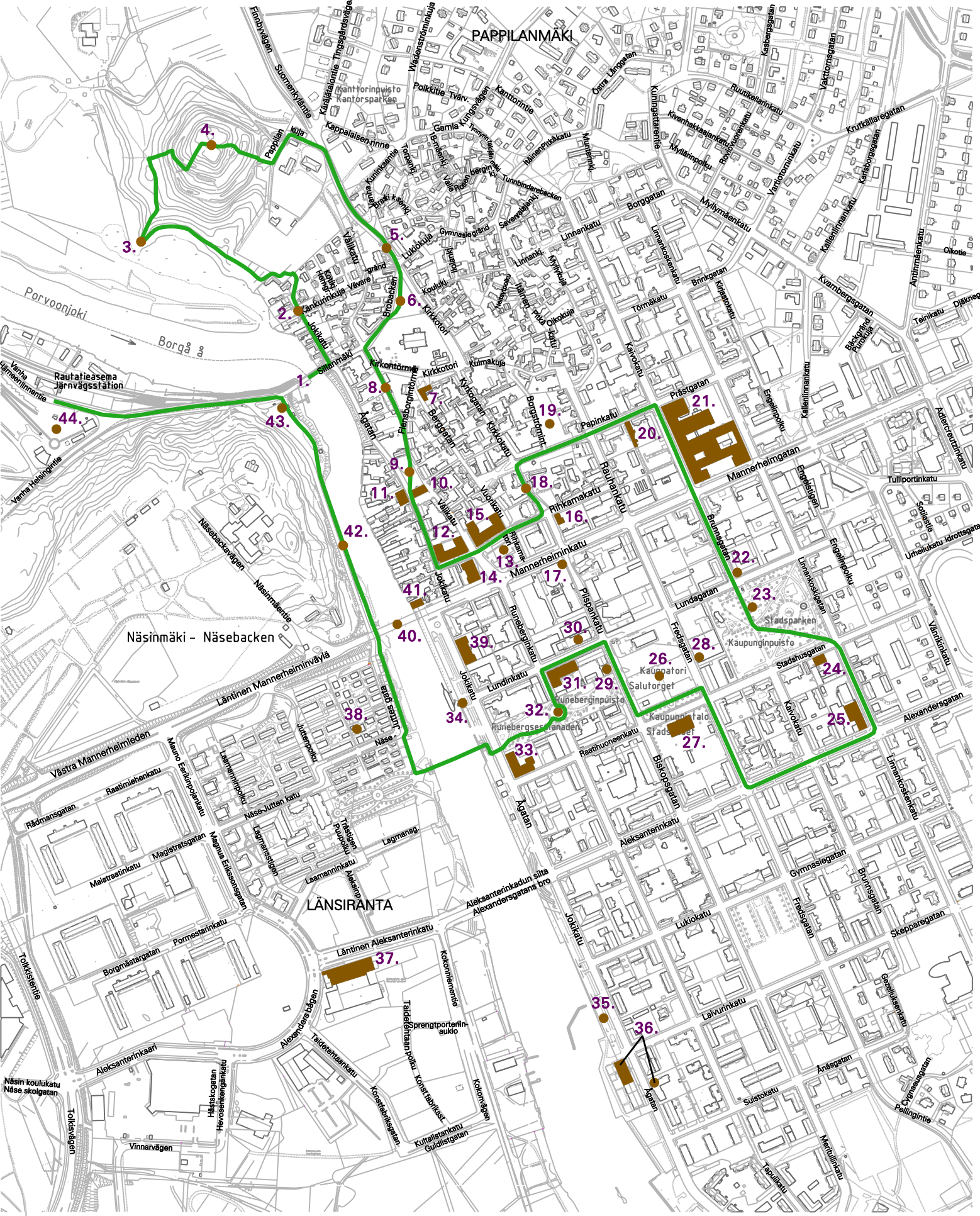

PAPPILANMÄKI

Näsimäki - Näsebacken

LÄNSIRANTA

KAUPPAA JA TEOLLISUUTTA PORVOOSSA

Vaikka Porvoo tunnetaankin nykyään lähinnä tunnelmallisena matkakohteena vanhoine puutaloineen ja kiemurtelevine kujineen, on kaupungin kehitys tuhannen vuoden ajan perustunut kaupankäynnin ja teollisuuden tarpeisiin. Tämä on jättänyt jälkiä ympäri kaupunkia, joita lähdemme nyt seuraamaan.

Liikkumismuoto: kävely

Reitin pituus: 4,7 km

Reitin kesto: noin 1,5 tuntia

Huomioithan että suurin osa kierroksen kohteista ovat yksityiskoteja, jolloin rakennuksiin tai pihoihin ei ole pääsyä.

Porvoo syntyi kaupankäynnistä

Porvoo on yksi Suomen kuudesta keskiaikaisesta kaupungista. Sen tapulioikeudet, eli oikeudet käydä ulkomaankauppaa, evättiin ja palautettiin moneen otteeseen, mutta Porvoo pysyi kuitenkin tärkeänä kaupankäynnin keskuksena aina 1800-luvulle saakka.

Porvoossa oli 1700-luvulla poikkeuksellisen paljon käsityöläisiä. Käsityöläisperinteeseen nojautuivat niin kutsutut manufaktuurit, jotka olivat tehtaiden edeltäjiä. Ne ajoittuvat 1700-luvun valistusaatteen hyötyä ja tarpeellisuutta tavoittelevaan aikakauteen. Valtakunnalliseen merkitykseen ylsi purje- ja telttakangasta valmistava buldaanimanufaktuuri. Kun siirryttiin 1800-luvulle, alkoi Porvooseen syntyä monenlaista teollisuutta. Porvoolle näistä tärkeimmiksi nousivat sahateollisuus, kustannustoiminta ja makeisteollisuus.

Palveluala on nykyään Porvoon suurin työllistäjä. Tämän lisäksi merkittävät työllistäjät ovat Porvoossa toimivat innovatiiviset teollisuusyritykset, kuten Nesteen öljyjalostamo, teknologianalanyritys Ensto, öljyntorjuntaan erikoistunut Lamor ja kylmälaitevalmistaja Norpe.

1. Vanha silta

Ensimmäinen silta uskotaan rakennetun 1300-luvulla. 1600-luvun alkupuolella rakennettiin aita lukittavilla porteilla ympäröimään kaupunkia. Päästääkseen kaupunkiin piti kulkea tulliporttien kautta, ja kaikista tavaroista joita kaupunkiin tuotiin myytäväksi

piti maksaa tullimaksu. Läntinen tulliportti sijaitsi sillan länsipäässä ja sen vieressä tullihuone 1700-luvulla.

Sillalle tultiin Viipurista Turkuun johtavaa *Suurta rantatietä*, jota nykyään usein kutsutaan *Kuninkaantieksi*. Tie jatkui sillalta Kirkkomäkeä ylös tuomiokirkolle ja sieltä Lukiokujaa itään.

Sillan kupeessa sijaitsi kapakka niemeltä *Sista slanten*, jossa talonpojat saattoivat käyttää viimeisen lanttinsa ennen kotimatkaa.

Toisella puolella jokea näkyvät ranta-aitat toimivat aikaisemmin ennen kaikkea kauppiaiden varastoina. Rantakiinteistöissä asui lähinnä kauppiaita, koska he tarvitsivat ranta-aittoja. Myös työssään vedestä riippuvaisia käsityöläisiä, värjäreitä ja parkitsijoita, asui rannassa. 1890-luvulle asti ranta-aittoja oli aina vanhalle sillalle saakka.

2. Kankurinkuja

Porvoossa toimi 1700-luvulla poikkeuksellisen paljon käsityöläisiä muihin kaupunkeihin verrattuna. 1600-luvulla kankurit nousivat kaupungin suurimmaksi käsityöläisryhmäksi. 1700-luvulla Ruotsiin vietiin huomattavia määriä pellavakankaita. Miespuolisten kankurinimikettä kantavien käsityöläisten lisäksi myös naiset kutoivat paljon kotonaan.

Kankurinkuja muodosti 1700-luvulla kaupungin pohjoisen rajan, jonka toisella puolella olivat pappilan maat. 1700-luvun loppupuolella alkoi kuitenkin kaupungin ulkopuolelle nousta pienimuotoista luvatonta rakentamista.

3. Maari

Suojaisa Maarinlahti muodosti luonnonsataman, jota käytettiin Porvoon syntyaikoina. Porvoonjokilaakson asutus on itäisen Uudenmaan vanhinta. Joen alajuoksulla kohtasivat Suomen rannikon ruotsinkieliset asukkaat, sisämaan järviylängön suomenkielinen väestö ja etelästä saapuvat, mm. virolaiset kauppiat.

4. Linnanmäki

Isolta Linnanmäeltä pystyttiin torjumaan niin joelta kuin mantereelta tulleita hyökkäyksiä. Jo viikinkiajalla, 800–900-luvulla, mäellä on ollut jonkinlaista rakennustoimintaa. 1300-luvun lopulla Isoa Linnanmäkeä alettiin varustaa. Siihen rakennettiin puusta neliömäinen linna jota ympäröivät kaksinkertaiset vallit kuivahautoineen. Luultavasti linnoitus oli käytössä vain noin vuosikymmenen ajan.

5. Pohjoinen Tulliportti

Tien laidassa on tallessa tulliportin kivi.

6. Kirkkotori

Uskotaan, että kirkon pohjoispuolella sijaitseva aukio oli kaupungin ensimmäinen markkinapaikka. Kaupunkien markkinapäivät juontavat juurensa kirkon vihkiäispäivänä vuosittain vietetystä kirkkomessusta ja Itämeren kaupungeissa ensimmäiset markkinapaikat ovat siksi sijainneet kirkon laidalla.

Kirkkotorin ympärillä asui lähinnä kauppiaita ja virkamiehiä, torin itäpuolella sijaitsevalla kalliolla taas lähinnä rahvasta ja köhiä käsityöläisiä.

7. Berglöfin kivenhakkaamo

Tässä korttelissa, jossa nykyään toimii ravintola Wanha Laamanni, sijaitsi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Berglöfin kivenhakkaamo, jossa valmistettiin muun muassa hautakiviä.

8. Välikatu

Välikatua reunustivat vielä 1900-luvun alussa molemmin puolin makasiinit. Kadun yläpuolella sijaitsevilla tonteilla oli nimittäin päärakennuksensa torille päin ja kadun alapuolella sijaitsevilla tonteilla joelle päin. Tästä juontaa juurensa nimi *Välikatu*.

9. Raatihuoneentori

Raatihuoneentori oli 1700 – luvulle tultaessa Porvoon virallinen kauppapaikka, jonne talonpojat toivat tavaransa punnittavaksi ja myytäväksi. Tämä on Suomen pisimpään yhtäjaksoisessa torikäytössä ollut torialue.

10. Raatihuone

Raatihuone rakennettiin vuoden 1760 palossa tuhoutuneen tilalle. Aikaisempi raatihuone oli sijainnut torin keskellä, mutta uusi raatihuone päätettiin sijoittaa torin etelälaitaan, jotta tori olisi tilavampi.

Kuten muut Vanhan kaupungin kivitalot, raatihuone on rakennettu rapatusta tiilestä. Raatihuonetta uhkasi purkamisen uuden kaupungintalon valmistuttua empirekaupunkiin vuonna 1893. Vastaperustettu Porvoon museoyhdistys pelasti talon purkamiselta ja aloitti siinä museotoiminnan 1896, joka edelleen jatkuu rakennuksessa.

11. Sokeriruukki pormestari Hagertin entisessä asunnossa (Jokikatu 20)

Tässä talossa toimi sokeritehdas 1784 - 1820. Alun perin rakennuksen oli rakennuttanut Pormestari Gabriel Hagert kodikseen vuonna 1763.

12. Simolinin tavaratalo (Jokikatu 39)

Tässä vuonna 1936 valmistuneessa rakennuksessa toimi Simolinin tavaratalo. Simolinin kauppahuone oli perustettu jo vuonna 1853 ja sillä oli omia purjelaivoja, joilla voitiin tuoda vieraiden maiden eksoottisia tuotteita.

13. Rihkamatori

Rihkamatorilla ei ole Kirkkotorin ja Raatihuoneentorin tapaista pitkää historiaa, vaan se syntyi vasta kaupungin laajentuessa 1800-luvun lopussa. Kun linja-autoliikenne alkoi yleistyä 1920-luvulla Rihkamatori toimi alussa lähtö- ja saapumispaikkana, ja sinne rakennettiin Porvoon ensimmäinen linja-autoasema. Se muuttui kuitenkin pian liian ahtaaksi, ja vuonna 1938 kaikki bussiliikenne oli siirtynyt Kauppatorille.

14. Osuuspankkitalo (Välikatu 2)

Kilpapyöräilijä Raul Hellberg oli Suomen johtavia polkupyörien ja mopojen maahantuoja 1950-luvulla. Parhaimpina aikoina Porvoossa koottiin kuukaudessa useita satoja Hellberg-merkkisiä polkupyöriä. Hellbergin pyöräliike sijaitsi tässä vuonna 1911 valmistuneessa talossa. Alun perin rakennus oli valmistunut Yhdyspankin toimitiloiksi. Hellberg oli vuonna 1927 perustanut Porvooseen urheiluvaatteita valmistavan tehtaan, joka toimi viistosti kadun toisella puolella, osoitteessa Nikolainkatu 5 (nyk. Mannerheiminkatu).

15. Valtimotalo (Rihkamakatu 4)

Tämän jugendtalon rakensi rakennusyhtiö Valtimo vuonna 1912. Rakennuksessa on elokuvateatteri, Yhdyspankin toimitilat ja asuntoja.

16. Söderströmin ensimmäinen kirjapaino (Piispankatu 25)

Tässä pienessä talossa aloitti Söderströmin kirjapaino toimintansa vuonna 1860. Sen perustaja oli Gustaf Leopold Söderström. Hänen poikansa Werner Söderström osti sittemmin isänsä kirjapainon, ja pian tämän jälkeen siitä tuli osakeyhtiö WSOY.

17. Näkymä Laborin kulmalle (Mannerheiminkatu 7)

Vanhemmat porvoalaiset saattavat edelleen puhua tästä Mannerheiminkadun ja Piispankadun kulmauksesta nimityksellä *Labors hörn* eli *Laborin kulma*. Labor oli osuuskauppa, jonka Porvoon-osasto aloitti pienimuotoisesti vuonna 1913, mutta ajan myötä saavutti tavaratalon mitat elintarvike-, rauta-, siemen-, kodinkone- ja kangasosastoineen. Laborin kulma oli kaikkien kaupunkilaisten tuntuma paikka, johon oli helppo sopia tapaaminen.

18. Kirkkokatu

Kirkkokatu oli vilkas kauppakatu 1870-luvulle asti. Puoteja oli tapana pitää auki sunnuntaisin jumalanpalveluksen jälkeen.

19. Kirkkopelto

Vuoden 1696 kartassa tässä sijaitti kirkon omistama pelto ja vuoden 1792 kartassa alue on merkitty kaupungin tupakkatehtaan tupakkaviljelmäksi. Ei siis ole sattuma että Borgströmin puisto sijaitsee juuri tässä.

20. Brunbergin makeistehdas (Papinkatu 17)

Brunbergin makeistehdas siirtyi näihin tiloihin muutama vuosi perustamisensa jälkeen, joka tapahtui vuonna 1922. Vuonna 1927 tehtaaseen yhdistettiin vanhempi porvoolainen karamellitehdas ja leipomo Lindfors, joka oli aloittanut toimintansa Aunelassa 1871. Tällöin Brunberg siirtyi Lindforsin tiloihin Raatihuoneenkadulle.

21. WSOY:n talo (Kaivokatu 33-37)

Tässä rakennuksessa toimi WSOY:n kirjatehdas. Kaivokadun keskimmäisessä, alun perin punatiilisessä osassa, toimi 1800- ja 1900 taitteessa Iris-tehdas. Se oli Louis Sparren perustama, ja siinä valmistettiin hänen suunnittelemaansa huonekaluja ja Alfred William Finchin muotoilemaa keramiikkaa. Tehdas oli suomalaisen taideteollisuuden uranuurtaja, mutta sen toiminta-aika jäi hyvin lyhyeksi.

22. Olkihattutehdas (Kaivokatu 27)

Kaivokadun ja silloisen Puistokadun, nykyisen Lundinkadun kulmaan perustettiin olkihattutehdas vuonna 1890. Porvoon seudulla oli pitkään tehty tarve-esineitä olkia punomalla, ja näitä taitoja tehtaassa hyödynnettiin. Tehtaan päätuote oli olkihatut, mutta siellä valmistettiin myös huopa-, lastu- ja niinihattuja. Kun olkihatut jäivät muodista tehdas muuttui kannattamattomaksi ja joutui lopettamaan toimintansa vuonna 1925.

23. Kaupunginpuisto

Kaupunginpuisto on perua Seurahuoneen yhteydessä sijainneelle puistolle. Silloin puisto oli, kuten Helsingin kaivopuistokin aikanaan, aidalla rajattu yksityistila.

24. Brunbergin makeistehdas (Raatihuoneenkatu 17)

Tässä rakennuksessa toimi Brunbergin makeistehdas vuosina 1920 -1965, jolloin tuotanto siirrettiin keskustasta Tarmolaan.

25. Suomalainen lelupaja (Linnankoskenkatu 20)

Tämä Aleksanterinkadun ja Linnankoskenkadun risteyksessä sijaitsevassa rakennuksessa valmistui 1902 *Porvoon Uudeksi Panimoksi*. Kun panimo oli mennyt konkurssiin, rakennuksen osti vuonna 1912 *Suomalainen Lelupaja O.Y.*, ja samalla rakennusta laajennettiin. Alun perin pahvileluja valmistavan tehtaan oli perustanut taidemaalari John Engelberg vuonna 1907.

Samaan aikaan lelutehtaan kanssa rakennukseen muutti Porvoon Naisopisto, ja se jatkoi tiloissa Lelutehtaan muutettua Porvoosta 1915. Myöhemmin Naisopiston tilalle tuli Porvoon matkailuoppilaitos, joka toimi rakennuksessa viime vuosiin asti.

26. Tori

Porvoon toria rakennettiin Empirekaupungin uudeksi kauppapaikaksi. Kun linja-autoliikenne ei enää mahtunut Rihkamatorille Kauppatorista tuli kaupungin liikenteellinen solmukohta. Ensimmäinen funkkis-henkinen linja-autoasema valmistui vuonna 1935 nykyisen linja-autoaseman paikalle.

27. Kaupungintalo (Raatihuoneenkatu 9)

Vanhan kaupungin raatihuone oli niin huonossa kunnossa että uhkasi sortua, ja sitä korvaamaan päätettiin rakentaa uuden torin laidalla uusi, kaupungintaloksi nimitetty rakennus. Se valmistui vuonna 1893. Säästösyistä rakennus oli jätetty paaluttamatta mikä pitkään aiheutti ongelmia.

28. purettu seurahuone (Rauhankatu 27)

Porvoon seurahuone, *Socis*, valmistui vuonna 1847. Seurahuoneen alueeseen kuuluivat päärakennus, kaksi sivurakennusta, pakari, kaivuhuone, keilarata ja laaja puisto. Porvoossa oli tanssittu ja katsottu teatteriesityksiä aikaisemminkin *Silfviuksen Salissa* ja *Hotel de la Russie*'ssa, mutta uusi loistokas Seurahuone syrjäytti aikaisemmat lokaalit. Seurahuone purettiin vuonna 1971.

29. Pankkitalo (Piispankatu 30)

Keltainen kivirakennus valmistui pankkikonttoriksi vuonna 1915. Nykyään kauniissa salissa toimii kakkuihin erikoistunut kahvila Cabriole.

30. Porvoon panimo (Lundinkatu 6-8)

Nimbuskorttelissa sijaitsi ruotsalaissyntyisen kauppias Victor Wulffin 1872 perustama *Porvoon panimo*. Punatiilinen tehdas avautui Lundinkadulle (silloiselle Puistokadulle), ja Lundinkadun ja Piispankadun kulmassa sijaitsi panimon suosittu baari. Panimon kaikki 10 rakennusta purettiin vuosina 1974–75, muutama vuosi sen jälkeen kun tuotanto oli siirtynyt Porvoosta muualle.

31. Säästöpankin talo, iso graniittilinna (Lundinkatu 5)

Porvoon säästöpankki oli perustuttaessaan vuonna 1842 järjestyksessä Suomen neljäs säästöpankki. Sille valmistui vuonna 1915 tämä Walter ja Ivar Thomén graniittinen rakennus. 1950-luvun lopussa rakennus myytiin seurakunnalle, joka edelleen toimii siinä.

32. Runebergin puisto

Runebergin puisto ei sisällynyt Empirekaupungin suunnittelijan Carl Ludvig Engelin suunnitelmaan. Kaupunkilaisille heräsi kuitenkin 1860-luvun lopussa haave puistoesplanadista, joka yhdistäisi kauppatorin ja seurahuoneen jokirantaan, ja porvaristo päätti melkein yksimielisenä lunastaa tontit. Tällaiset kaupunkipuistot, jotka houkuttelivat sivistyneeseen kävelyyn, oli tullut muotiin Keski-Euroopassa 1800-luvulla.

33. Eklöfin talo (Jokikatu 27)

Varakas kauppias Fredrik Sneckenström rakennutti 1849 Jokikadun ja Raatihuoneenkadun kulmaukseen suuren asuintalon. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Carl Albert Edelfelt, taiteilija Albert Edelfeltin isä. Yksikerroksista korkeammat puutalot olivat alueella kiellettyjä, joten Sneckenström rakennutti alakerran kivistä ja vain yläkerran puusta. Rakennus on empirekaupungin ainoa kaksikerroksinen asuintalo.

Kauppaneuvos August Eklöf perheineen asui talossa Sneckenströmin jälkeen, ja hänen aikanaan julkisivua muutettiin uusrenessanssityyliseksi. Eklöf oli kaupungin suurliikemiehiä, joka omisti mm. Hamarin, Tolkkisten ja Hattulan sahat.

34. Kaupungin uusi satama itärannalla

Jo 1700 – luvulla Vanha kaupunki oli lähtenyt levittäytymään etelään päin, ja myös nykyisestä Mannerheiminkadusta etelään rantaa reunustivat makasiinit. Eteläosaa vanhasta kaupungista alettiin kuitenkin purkaa uuden empirekaupungin tieltä. Kun kaupungin uutta satamaa alettiin rakentaa, väistyä sai myös sen tiellä seisovat talot ja makasiinit. Rannassa pidettiin mm. silakkamarkkinoita.

Viime sodan aikana rannassa säilytettiin proomuja siltä varalta että kaupungin ainut silta olisi tuhoutunut.

35. Rantamakasiinit ja pakkahuoneet

Kauempana rannassa, nykyisen Aleksanterinsillan eteläpuolella, sijaitsi vuonna 1852 valmistunut suuri kivinen pakkahuone, sekä muutama muu makasiinirakennus.

36. Lewinin panimo ja viinatehdas (Jokikatu 2 ja 5)

Vuonna 1834 Carl Gustav Langéen osti Porvoon viinanpolton 25 vuoden yksinoikeudet huutokaupassa. Viinatehdas valmistui vuonna 1843 joen rantaan, jossa vaaleanpunaiseksi

maalattu huvila seisoo edelleenkin. Vuonna 1855 tehdas päätyi panimomestari Carl Axel Lewinille. Jokikadun alkuperäisestä tehdasrakennuksesta tuli Lewinin perheen koti ja 1880 toiselle puolelle katuja rakennettiin kolmikerroksinen punatiilinen viinatehdas. Tiilirakennus purettiin vuonna 1983.

37. Taidetehdas

Nykyisin taidetehtaana tunnetussa rakennuksessa on toiminut monenlaista teollisuutta. 1920-luvulla rakennetussa tehtaassa on valmistettu taulukehyksiä, vaneria, hevosenkenkiä ja erilaisia koneita, mm. jousivasaroita, kaivinkoneita ja viilunpaikkauskoneita. Silloinen omistaja Fiskars lopetti tehtaassa toimineen konepajatoiminnan vuonna 1972.

Porvoon kaupunki osti tehdaskiinteistön vuonna 1986 ja siitä lähtien tilat ovat olleet kulttuurikäytössä. Tällä hetkellä taidetehtaasta rakennetaan keskus tapahtumille, kulttuurille sekä matkailun ja kaupan palveluille. Uudessa rakennuksessa on säilynyt osa vanhasta tehtaasta.

38. Länsirannan teollisuusalue

Porvoojoen länsirannalla on ollut monenlaista toimintaa. Edellä mainitun tehdasrakennuksen lisäksi esimerkiksi nykyisen Mannerheiminkadun sillan eteläpuolella on ollut 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Eklöf-yhtiön suuri lautatarha, ja sen paikalla myöhemmin Hankkijan rautakauppa. Rannassa on ollut veneveistämöitä.

39. Porvoon sähkön jugendtalo

Kivinen jugendtalo rakennettiin vastaperustetun yksityisen sähköyhtiön, *Borgå elektriska Ab:n* konttoriksi vuonna 1903. Taloon muutti myös aikaisemmin suunnilleen Mannerheiminkadun päädyssä toiminut tupakkatehdas. Nykyään rakennus on asuintalo.

40. Mannerheiminkadun silta

Kaupungin kauan kaipaama uusi silta vihittiin käyttöön juhlallisoin menoin vuonna 1957. Jo Engel olisi halunnut rakentaa uuden sillan tälle paikalla, jotta saavuttaisiin kaupungin keskustaan eikä sen laidalle, missä vanha silta sijaitsi, mutta hanke olisi tullut liian kalliiksi. Silta rakennettiin korkeaksi joen länsirantaa kulkevan junaradan takia.

41. Paahtimo (Mannerheiminkatu 2)

Simolinin kauppahuoneen omistaja, Oskar Simolin, rakennutti vuonna 1902 tämän peräti 4-kerroksisen tiilivaraston. Sen erikoisuus oli sähköhissi, jonka omistaja ylpeänä esitti kutsuvieraille rakennuksen vihkimistilaisuudessa. Tänä päivänä rakennuksessa toimii viihtyisä kahvila ja baari ja sen yhteydessä kahvipaahtimo.

42. Näsin ranta

Aikojen saatossa Näsin rannassa on ollut monenlaisia rakennuksia. Siellä on sijainnut kartanon rakennuksia, kuten kartanon krouvi, makasiineja ja sauna. 1600-luvulla rannassa oli kaupungin panimo. 1910-luvulla rantaa pitkin vedettiin rautatie, ja Mannerheiminkadun sillan juureen rakennettiin jopa pieni juna-asema vuonna 1961.

43. Porvoon Mekaaninen konepaja

Vanhan sillan kupeessa toimi August Eklöf Ab:n omistuksessa ollut *Porvoon Mekaaninen konepaja*, joka vuonna 1956 muutti Taidetehtaana tunnettuun tehtaaseen.

44. Rautatieasema

Porvoon rautatie vihittiin käyttöön vuonna 1874. Radan rakentamiseen ei saatu valtiovallan tukea, vaan se toteutettiin yksityisillä varoilla. Hanke oli kuitenkin kannattamaton ja Valtion Rautatiet otti sen hoitoonsa vuonna 1917. Juna kuljetti muun muassa tavaraliikennettä pääkaupunkiin sekä kaupunkilaisia töihin Kiialan kartanoon. Liikennöinti loppui vuonna 1981. Nyt asemalle kulkee museojuna ja alueen rakennukset ovat liikehuoneistoina ja yksityisasuintoina. Siellä toimii muun muassa perinnerakentajan rautakauppa ja kahvila.